

**«ЧИСТОМУ СЕРЦЕМ» - ПОСВЯТА І ПОШАНА
ВАСИЛЮ ДОМАНИЦЬКОМУ**

Стаття присвячена дослідженню життя і творчості В.М. Доманицького. Відновлено і уточнено основні періоди біографії вченого, висвітлено процес становлення особистісного та наукового світогляду. Особливу увагу приділено аналізу внеску вченого у розвиток гуманітарних наук – історії, зокрема історії Уманщини, етнографії, бібліографії, літературознавства. Ключові слова: В.М. Доманицький, Україна, національна свідомість.

Статья посвящена проблеме исследования жизни, научной и общественной деятельности В.Н. Доманицкого. Восстановлено основные периоды биографии ученого, показано процесс формирования его личностного мировоззрения. Проанализирован вклад В.Доманицкого в развитие гуманитарных наук – истории, в том числе истории Уманщины, этнографии, библиографии, литературоведения. Ключевые слова: В.Н. Доманицкий, Украина, национальное самосознание.

Article is devoted to the life and creativity V.M. Domanytskoho. Restored and refined the basic biographic periods investigated, the process of personal and scientific outlook. Particular attention is paid to analyze the contribution of scientific development in the humanities - history, in particular Uman history, ethnography, bibliography, literary criticism. Key words: V.M. Domanytskiy, Ukraine, national consciousness.

33 роки – вік містичний: у такому віці відбулося на Голгофі розп'яття; до 33-х років Т.Шевченко створив найважливіші свої твори («Сон», «Кавказ», «Заповіт», тощо); за 33 роки Василь Миколайович Доманицький

утвердив себе як видатний історик, літератор, етнограф, журналіст, редактор, кооператор.

Реконструкція суспільно-політичного та наукового життя в Україні кінця XIX – початку XX ст. була б неповною без виокремлення ролі та значення творчого доробку таких його представників як Василь Миколайович Доманицький. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю відновлення історичної справедливості щодо постаті В.Доманицького, так, як творча спадщина вченого замовчувалась радянською історіографією.

Доля відвела В.Доманицькому лише 33 роки. Через два роки по смерті вченого був виданий збірник присвячений В.М. Доманицькому – «Чистому серцем», де вміщені його біографія і спомини про нього. З того часу ще досить довго його діяльність так і не була належним чином оцінена. Здебільшого відомості про його творчий спадок можна лише було знайти на сторінках місцевої преси [2; 6; 8; 9; 11].

Завдяки поживленню інтересу до минулого українського народу, і як наслідок, розвитку історичної науки, після здобуття незалежності України, з'явилося ряд праць присвячених літературознавчій, видавничій, кооперативній діяльності В.М. Доманицького [1;4]. Лише в 2008 році з'явилась кандидатська дисертація Н.Токар, де на основі опрацювання великої кількості джерел, було висвітлено наукову та громадську діяльність цієї особистості [10]. Внесок вченого у розвиток історичної науки так і залишається широким полем для дослідників.

Народився В.Доманицький 7 березня 1877 року у селі Колодистому Звенигородського повіту на Київщині в родині священика. Протягом 1887-1895 років навчався у Київській 4-й чоловічій гімназії, а після її закінчення – на історико-філологічному факультеті університету Св. Володимира (1895-1900 рр.). З перших років навчання і протягом всього життя В.Доманицький плідно співпрацював майже з усіма провідними періодичними виданнями України. Його публікації, що мали чітку українофільську спрямованість,

регулярно з'являлися на сторінках часописів «Киевская старина» «Записки наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка», «Літературно-наукового вісника», «Українського вісника» [3, 9].

В.Доманицький виявив великий інтерес до історії, літератури, етнографії, археології України, що підсумувалося цілим рядом розвідок, повідомлень, заміток, статей. Вже у 23 роки до молодого вченого прийшло офіційне визнання: 29 січня 1900 року його обрали дійсним членом Київського Товариства Грамотності, а 27 жовтня того ж року – дійсним членом історичного товариства Нестора-літописця.

З 1900 р. В.Доманицький працював викладачем російської мови у Київській приватній гімназії Г.Валькера, але вже наступного року лікарі виявили у нього туберкульоз легень і він був змушений почати серйозне лікування за кордоном. Перебуваючи за межами Батьківщини він постійно цікавився українськими справами і продовжував плідно працювати.

Протягом 1898-1905 рр. Василь Миколайович виконував обов'язки головного редактора видавництва «Вік», що сприяло піднесенню загальноосвітнього рівня широкого читацького загалу та поширенню демократичних ідей серед різних верств українського суспільства.

Становлення В.Доманицького як історика-науковця відбувалося головним чином під впливом його вчителя В.Антоновича. Дотримуючись народницького підходу в розумінні історії, притаманного всім вихованцям «Київської історичної школи», Доманицький став автором багатьох історичних праць присвячених різноманітним темам – історії освіти і медицини, українській археології, всесвітній історії та історії України [7,59].

В студентські роки В.Доманицький активно досліджував навколишні кургани, проводив розкопки древніх жител поблизу Корсунки, Глибочка, Піщаної, Колодистого. Саме тут йому та його друзям пощастило відкрити групу поселень трипільської культури, про що Доманицький детально розповів, прозвітувавши двома досить ґрунтовними працями, вміщеними в кількох випусках «Археологічного літопису «Південної Росії». У вересні

1899 р. на сторінках «Киевской старины» з'явилося дослідження – «Археологическая летопись» - о раскопках В.Н. Доманицкого близ села Павловки Уманского уезда, на ферме «Ольгино», близ села Кривые Колена Уманского же уезда и на поле, близ села Колодистого Звенигородского уезда» [3, 10].

Усвідомлюючи необхідність створення синтезуючої концепції української історії, В. Доманицький розпочав роботу над великим дослідженням – «Загальна історія Малоросії». Перша і єдина частина даної роботи охоплювала період з найдавніших часів до кінця XIII ст. Наукові пошуки В. Доманицького у вивченні періоду українського козацтва підсумувалися фундаментальним дослідженням «Козаччина на переломі XVI – XVII ст. (1596-1603 рр.)», присвяченим одному з найбільших козацьких рухів в Україні. До сьогодні зберігають його наукову вартість його дослідження «Причинки до історії повстання Наливайка», «Пісні про Нечая», «Балада про Бондарівну і пана Каневського», тощо.

Та вершинним досягненням Доманицького як історика стала підготовка до видання науково-популярної «Історії України-Руси» М. Аркаса (1908 р.) – першого підручника з української історії для широкого читацького загалу. Редакторська правка, зроблена В. Доманицьким, максимально наблизила цей посібник до академічно-наукового. Водночас проста мова і доступність викладу зробили книгу М. Аркаса надзвичайно популярною. В передмові до перевидання «Історії України-Руси» в 1990 р. професор В. Сарбей справедливо подає її як працю Аркаса-Доманицького.

У журналі «Киевская старина» Доманицький опублікував близько ста розвідок на історичні й літературні теми, користуючись при цьому псевдонімами, найкolorитніший серед яких – «Вітер». Він цілком відповідав його рвйному темпераменту і прагненню встигнути переробити всю потрібну роботу, насамперед, у галузі української історії та регіональних досліджень.

В травні 1901 року на сторінках «Киевской старины» з'являється стаття В.Доманицького «Неудачное венчание монаха (в конце 90-х годов XVIII ст. в Уманском уезде)». Через місяць вчений публікує в розділі «Документы, известия и заметки» статтю «Приготовления к встрече императора Александра I в Умани», де В.Доманицький пише: «... В 1820 году прошел слух, что государь снова намерен посетить Киев и Киевскую губернию, и что в августе месяце «соблаговолит шествовать через Умань и его повет». Но ожидаемый приезд в этом году не состоялся. Умань император Александр I посетил в 1822 году и в чудной Уманской «Софиевке» владелица ее София Потоцкая в одном из гротов – в «Гроте Фетиды» - угощала августейшего гостя чаем ...» [3, 30].

В цьому ж 73-му томі «Киевской старины», виданої в червні 1901 року на сторінках 450-459 розміщувалось дослідження Доманицького на тему «К истории частных пансион в Киевской губернии в начале XIX ст.». Автор зазначав: «... Существует указание на попытку открыть в 1821 году еще один женский пансион в Умани вдовой Иоанной... Между 1812 и 1821 гг. в Умани был женский пансион Дудкевича, переданный в январе 1822 г. Линсу, преподававшему в то время французский язык в поветовом уманском училище. В 1824 г. В Умани открылся еще один женский пансион некоего Темери...» [3, 30].

Таким чином В.М. Доманицький долучився і до розкриття деяких невідомих сторінок історії Уманщини.

Етнографічні дослідження В.Доманицького мали в основному описовий характер. Вчений зібрав велику кількість етнографічних матеріалів і створив серію етнографічних нарисів «Словаки», «Литва» та ін.

Обрії зацікавлень Доманицького не можуть не вражати. Більшість оглядів української літератури за 1898-1900 і 1906 роки була написана саме цією особистістю. Літературознавчі роботи Василя Миколайовича носили різний характер - від літературно-критичних статей і заміток до наукових монографій. Завдяки архівно-дослідним навичкам науковця на сторінках

періодичних видань було опубліковано ряд знайдених ним матеріалів: «Нові матеріали до біографії Є.Гребінки», «Невідомі вірші ієромонаха Климентія» та ін. Доманицький цікавився творчістю Марка Вовчка, писав про неї літературно-критичні статті: «Авторство Марка Вовчка», «Марко Вовчок про Куліша» та ін.

Велика заслуга В.Доманицького полягає у роботі над першим повним виданням «Кобзаря», що вийшло друком у 1907 р. і розійшлося тиражем у 60 тис. примірників. Шевченкознавчі студії науковця підсумувалися фундаментальним дослідженням «Критичний розслід над текстом «Кобзаря», яке і сьогодні має виключну наукову цінність. В.Доманицький встановив хронологію написання близько 50 поезій.

У 1904 році Василь Миколайович повернувся до с. Колодисте, де зайнявся кооперативною діяльністю. З метою популяризації кооперативного руху він видає ряд брошур: «Про сільську кооперацію», «Про товариські крамниці» та ін., де він у доступній формі пояснював переваги кооперативної справи, класифікував кооперативні товариства, охарактеризував способи господарювання селян за кордоном, порівнюючи їхній досвід зі станом справ в Україні. У травні 1907 р. В.Доманицький брав участь у роботі з'їзду-наради Споживчих товариств Київської губернії і виступив одним із фундаторів Київського кредитного союзу. У 1901 р. Василь Доманицький заснував позичково-ощадне товариство, яке вже у 1905 році охопило 9 сусідніх сіл і числило свої обороти в сотнях тисяч карбованців.

В 1906 р. селяни Звенигородського повіту обрали В.Доманицького своїм представником на виборах до I Державної Думи і він переїхав до Петербургу. Під час участі у I та II Державній Думі Доманицький пропагував ідеї встановлення демократичного ладу, скасування станової соціальної системи, свободи слова і друку, надання українській мові статусу державної. Після розгону II Державної Думи через погіршення стану здоров'я В.М. Доманицький виїхав до Закопаного неподалік Кракова. Більше в Україну він не повернувся.

Наприкінці 1909 р. стан здоров'я вченого погіршився і лікарі направили його до Аркшону (Франція). У червні 1910 р. батьки В.Доманицького розуміючи, що син безнадійно хворий, отримали дозвіл на перевезення його додому. Але було запізно: 28 серпня (10 вересня) 1910 р. науковця не стало. Тіло його привезли в Україну, але царська влада заборонила ховати вченого в Києві. Труна із міста Лібава прибула на станцію Звенигородка. Туди вирушила велика делегація з Києва від української громади, редакції «Ради», студентів, численних друзів. Селяни хотіли нести труну 15 верств, але щоб не затриматись в дорозі до пізньої ночі, домовину поставили на катафалк. За процесією стежили 15 стражників верхи. Настільки небезпечним націоналістом вважала його царська влада, що в церкві зняли з вікна «крамольний» напис від селян: «Дорогому порадникові, незабутньому вчителю, славному борцю за долю рідного народу з незмірним жалем колодиські селяне».

Про смерть Доманицького відгукнувся В.Липинський: «Вставаймо, рук не покладаючи, до нової праці тим тяжче, що знову одного з найкращих робітників немає».

М.Грушевський у некролозі зазначав: «Таке невичерпне джерело не пережитої енергії, глибокої і непереможної любові до свого народу, до українського життя і його народження, накрилося землею».

На підмогилю останнього пристанища Василя Доманицького викарбувані слова Т.Г. Шевченка (за заповітом вченого):

*«Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли, у нас нема
Зерна неправди за собою...»*

Отже, зміст наукової, публіцистичної, епістолярної спадщини В.Доманицького дає підстави зарахувати його до визначних українських науковців, фундаторів кооперативної справи, подвижників національної історичної науки.

Джерела та література

1. Болабольченко А.А. Побратими: Сергій Єфремов, Василь Доманицький – нариси життя та творчості. – К., 2003. – 139 с.
2. Гордєєв В. Лицар праці: до 100-річчя від дня народження В.Доманицького // Колос. – 1977. – 17 березня.
3. Державний архів Черкаської області, ф. 3990, оп. 2, , спр. 104, 30 арк.
4. Доманицький Василь Миколайович / О.Палій (ред.), Ф.Ленченко (упоряд.). – К., 2000. - 45 с.
5. Іскорко-Гнатенко В. Громадянський обов'язок В.Доманицького // Літературна Україна. – 2002. – 28 березня.
6. Качор А. Василь Доманицький. Редактор першого повного видання «Кобзаря» Т.Шевченка // Черкаський край – земля Богдана і Тараса. Хроніка 2000. – Черкаси, 2000. – С.144-147.
7. Масненко В.В. Учень Володимира Антоновича // Педагогічний вісник. – 1997. - №4. – С.59.
8. Мицик В. Різнобіччя таланту (до 115-ї річниці з дня народження В.М. Доманицького) // Колос. – 1992. – 18 березня.
9. Ревуцький Д. Невтомний трудівник (до 115-ї річниці з дня народження В.М. Доманицького) // Колос. – 1992. – 18 березня.
10. Токар Н.М. Наукова і громадська діяльність В.Доманицького в контексті суспільно-політичного життя України останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст.: Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. – К., 2008. – 20 с.
11. Шатайло О. Великий просвітитель (до 90-ї річниці з дня смерті Василя Доманицького) // Колос. – 2000. – 12 вересня.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лісовська Ольга Василівна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України УДПУ ім. Павла Тичини.

Наукові інтереси: проблеми становлення та розвитку краєзнавчих досліджень на Уманщині.

Репозитарій УДШУ